

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان
دانشکده علوم اداری و اقتصاد
گروه حقوق

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی

**جرایم علیه محرمانگی داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای در نظام حقوقی ایران و اسناد
بین‌المللی**

استاد راهنما:

دکتر حسن پوربافرانی

استاد مشاور:

دکتر حسن عالی‌پور

پژوهشگر:

حمزه عرب‌پور

پاییز 1390

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه اصفهان است.

با قدر دانتی و فراوان از استاد کرامی

جناب آقای دکتر حبه پویا نرازی

وارثاد عزیز

دکتر حبه ن عالی دور

انذحات مرکا خانم ضایع و نون و تمبرم کرده و هتوق

زیر کمال تشکر قدر دانی دارم.

تقدیرم به:

آنان که علم را به عمل که یاکند و خیرنمان برای رضای خدا کنند.

آنان که براب دانش به دریای زلف دهند و هزار نهر من طاعت به نیم جو نهند.

آنان که انصار نگین جاه و کلاه اندازند و در کنج دار مناعت و قناعت مریازند.

آنان که بهزب راه بر سر نروشنند و متاع انسانیت به بیچ نروشنند.

آنان که خشت جان در بنای وطن نهند و فارغ از نام و جاه جلال پادشهند.

تقدیرم به پدرم کجا امانه به من آمد و خست تا چگونه در عرضند کوی یاد کوی اتجه بنیایم.

و مادرم، دریای بوی کران فداکاری و عشق که بودم، ایش پر زنج بود و جودش بر ایام مهر مهر.

و تقدیرم به:

روح پاک برادر عزیزم کارلوس مائو به نگاه دروزانه اش به نزارفت.

چکیده

جرایم علیه محرمانگی داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای به عنوان جرایمی که حریم خصوصی اشخاص را مورد تعرض قرار داده و سبب از بین رفتن محرمانگی داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای می‌گردند، به موازات طرح در حقوق داخلی در قلمرو اسناد بین‌المللی نیز قابل بررسی می‌باشند. این دسته از جرایم تهدیدی جدی برای اشخاص حقیقی و حقوقی همه کشورها، علی‌الخصوص تجاوز به حریم خصوصی محسوب شده و سیستم‌ها و داده‌های همه کشورها را حتی با وجود تدابیر امنیتی در معرض خطر قرار می‌دهند. این امر به طور گسترده در سطح ملی و بین‌المللی شناخته شده است و به عنوان یک جرم، با ورود بشر به عصر فناوری اطلاعات و به ویژه با شکل‌گیری فضای سایبر، که از دنیای فیزیکی کاملاً متمایز بود، پا به عرصه وجود گذاشته است. فضای سایبر که مجموعه جهان را به شهری کوچک تبدیل می‌کرد، امکان ارتکاب جرایم مدرنی که در قوانین قبل جرم‌انگاری نشده بود را، برای مجرمان در اقصا نقاط جهان فارغ از مرزهای جغرافیایی بوجود آورد؛ لذا این موضوع توجه قانونگذاران در سطح ملی و بین‌المللی را به خود جلب کرد و حتی قانونگذاران دریافتند که محدود نمودن قلمرو جرایم رایانه‌ای به موارد مدون در اسناد و قوانین ملی یارای مقاومت در برابر این جرایم را ندارد. مهمترین دستاوردهای این تحقیق را می‌توان بررسی جرایم علیه محرمانگی به عنوان دسته جدیدی از جرایم در حقوق کیفری ایران به صورت مستقل و جداگانه، اثبات واقعیت جداگانه داشتن جرایم علیه محرمانگی و متفاوت بودن این دسته از جرایم با جرایم سنتی مشابه و اثبات توجه قانونگذار به حریم خصوصی اشخاص حقیقی و اشخاص حقوقی و منافع دولتها در جرم‌انگاری جرایم علیه محرمانگی دانست.

کلید واژگان: جرم رایانه‌ای، دسترسی غیرمجاز، جاسوسی رایانه‌ای، سامانه رایانه‌ای، شنود غیرمجاز، داده رایانه‌ای

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار	۵
فصل اول: کلیات تحقیق	
۱-۱- شرح و بیان مسأله پژوهشی	۱
۲-۱- اهداف تحقیق	۲
۳-۱- اهمیت و ارزش تحقیق	۲
۴-۱- کاربرد نتایج پژوهش	۳
۵-۱- سؤالات و فرضیه های تحقیق	۳
۶-۱- پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق	۳
۷-۱- روش تحقیق	۶
۸-۱- سازماندهی تحقیق	۶
فصل دوم: تعاریف و مفاهیم	
۱-۲- تعریف جرم رایانه‌ای	۹
۱-۱-۲- ضرورت تعریف جرم رایانه‌ای	۹
۲-۱-۲- جرم رایانه‌ای در اسناد بین‌المللی	۹
۱-۲-۱-۲- تعریف سازمان همکاری و توسعه اقتصادی	۱۰
۲-۲-۱-۲- تعریف شورای اتحادیه اروپا	۱۱
۳-۲-۱-۲- تعریف سازمان ملل متحد	۱۱
۴-۲-۱-۲- تعریف انجمن بین‌المللی حقوق جزا	۱۲
۵-۲-۱-۲- تعریف کنوانسیون جرایم سایبر	۱۲
۳-۱-۲- جرم رایانه‌ای در نظام حقوقی کشورها	۱۳
۱-۳-۱-۲- تعریف نظام حقوقی ایالات متحده آمریکا	۱۳
۲-۳-۱-۲- تعریف نظام حقوقی آلمان	۱۴
۳-۳-۱-۲- تعریف نظام حقوقی ایران	۱۵
۴-۱-۲- تعاریف حقوقدانان	۱۶
۵-۱-۲- تعریف پیشنهادی	۱۷
۲-۲- سیستم رایانه‌ای	۱۸

۱۹.....	۳-۲- شبکه رایانه‌ای.....
۲۰.....	۴-۲- داده رایانه‌ای.....
۲۲.....	۵-۲- فضای سایبر.....
۲۳.....	۶-۲- محرمانگی.....
۲۵.....	۷-۲- حریم خصوصی.....

فصل سوم: دسترسی غیرمجاز

۲۹.....	۱-۳- تعریف دسترسی غیرمجاز.....
۳۲.....	۲-۳- چرایی جرم‌انگاری دسترسی غیرمجاز.....
۳۳.....	۳-۳- تاریخ پیدایش دسترسی غیرمجاز در حقوق کیفری.....
۳۵.....	۴-۳- جایگاه جرم دسترسی غیرمجاز.....
۳۶.....	۵-۳- ساختار جرم دسترسی غیرمجاز.....
۳۷.....	۱-۵-۳- رکن قانونی جرم دسترسی غیرمجاز.....
۴۰.....	۲-۵-۳- رکن مادی جرم دسترسی غیرمجاز.....
۴۱.....	۱-۲-۵-۳- مرتکب.....
۴۳.....	۲-۲-۵-۳- عمل مرتکب.....
۴۷.....	۳-۲-۵-۳- وسیله ارتکاب جرم.....
۵۰.....	۴-۲-۵-۳- موضوع جرم.....
۵۵.....	۵-۲-۵-۳- نتیجه جرم.....
۵۶.....	۳-۵-۳- رکن روانی جرم دسترسی غیرمجاز.....
۵۷.....	۱-۳-۵-۳- سوءنیت عام یا قصد فعل.....
۵۷.....	۲-۳-۵-۳- سوءنیت خاص یا قصد نتیجه.....
۵۷.....	۳-۳-۵-۳- علم مرتکب.....
۵۸.....	۱-۳-۳-۵-۳- علم به حکم قانون.....
۵۸.....	۲-۳-۳-۵-۳- علم به موضوع.....
۵۸.....	۴-۳-۵-۳- انگیزه.....

فصل چهارم: شنود غیرمجاز

۶۵.....	۱-۴- تعریف شنود غیرمجاز.....
۶۷.....	۲-۴- چرایی جرم‌انگاری شنود غیرمجاز.....

۶۷.....	۳-۴- تاریخ پیدایش شنود غیرمجاز در حقوق کیفری
۶۹.....	۴-۴- جایگاه جرم شنود غیرمجاز
۶۹.....	۵-۴- ساختار جرم شنود غیرمجاز
۷۰.....	۴-۵-۱- رکن قانونی جرم شنود غیرمجاز
۷۳.....	۴-۵-۲- رکن مادی جرم شنود غیرمجاز
۷۳.....	۴-۵-۲-۱- مرتکب
۷۴.....	۴-۵-۲-۲- عمل مرتکب
۷۶.....	۴-۵-۲-۳- وسیله ارتکاب جرم
۷۹.....	۴-۵-۲-۴- موضوع جرم
۸۰.....	۴-۵-۲-۵- نتیجه جرم
۸۱.....	۴-۵-۳- رکن روانی جرم شنود غیرمجاز
۸۱.....	۴-۵-۳-۱- سوءنیت عام یا قصد فعل
۸۲.....	۴-۵-۳-۲- سوءنیت خاص یا قصد نتیجه
۸۲.....	۴-۵-۳-۳- علم مرتکب
۸۲.....	۴-۵-۳-۳-۱- علم به حکم قانون
۸۳.....	۴-۵-۳-۳-۲- علم به موضوع
۸۳.....	۴-۵-۳-۴- انگیزه

فصل پنجم : جاسوسی رایانه‌ای

۸۵.....	۵-۱- تعریف جاسوسی رایانه‌ای
۸۸.....	۵-۲- چرایی جرم‌انگاری جاسوسی رایانه‌ای
۸۹.....	۵-۳- تاریخ پیدایش جاسوسی رایانه‌ای
۹۲.....	۵-۴- جایگاه جرم جاسوسی رایانه‌ای
۹۳.....	۵-۵- جاسوسی اقتصادی
۹۵.....	۵-۶- جاسوسی صنعتی
۹۸.....	۵-۷- ساختار جرم جاسوسی رایانه‌ای
۹۸.....	۵-۷-۱- عنصر قانونی جرم جاسوسی رایانه‌ای
۱۰۶.....	۵-۷-۲- عنصر مادی جرم جاسوسی رایانه‌ای
۱۰۶.....	۵-۷-۲-۱- مرتکب

عنوان	صفحه
..... عمل مرتکب ۵-۷-۲-۲	۱۱۰
..... وسیله ارتکاب جرم ۵-۷-۲-۳	۱۲۲
..... موضوع جرم ۵-۷-۲-۴	۱۲۳
..... نتیجه جرم ۵-۷-۲-۵	۱۲۶
..... رکن روانی جرم جاسوسی رایانه‌ای ۵-۷-۳	۱۲۶
..... سوءنیت عام یا قصد فعل ۵-۷-۳-۱	۱۲۶
..... سوءنیت خاص یا قصد نتیجه ۵-۷-۳-۲	۱۲۷
..... علم مرتکب ۵-۷-۳-۳	۱۲۷
..... علم به حکم قانون ۵-۷-۳-۳-۱	۱۲۸
..... علم به موضوع ۵-۷-۳-۳-۲	۱۲۸
..... انگیزه ۵-۷-۳-۴	۱۲۸
..... نتیجه گیری	۱۳۱
..... پیشنهادات	۱۳۴
..... منابع و مأخذ	۱۳۶

پیشگفتار

یکی از مصنوعات کم‌نظیر یا حتی بی‌نظیر بشری که زندگی او را در تمامی شوون فردی و اجتماعی با تحولات گسترده‌ای مواجه کرده است، رایانه می‌باشد. به راستی، آنچه که طی نیم قرن اخیر به دنبال ظهور این پدیده بر زندگی بشر گذشت، نظیر آن در تاریخ مشاهده نشده است. هم‌اکنون کمتر ابزار یا فعالیتی را می‌توان یافت که از رایانه تأثیر نپذیرفته باشد. حتی این ضرورت احساس می‌شود که جهت پیشرفت دیگر علوم، نظیر پزشکی، مهندسی، هنر و ... و تعالی و تکامل امور سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، باید هرچه سریع‌تر و به شکل همه‌جانبه آنها را به سمت رایانه‌ای شدن سوق داد. به راستی، چرا تا این حد بر روی این فناوری تکیه می‌شود؟

به نظر می‌رسد با کمی دقت بر روی محتوای سیستم‌های رایانه‌ای و کارکرد آنها، می‌توان به این سؤال پاسخ داد. همانطور که می‌دانیم، محتوای سیستم‌های رایانه‌ای را اطلاعات تشکیل می‌دهد. یعنی همان داده‌هایی که به عبارتی به شکل خام در قالب ورودی^۱ به این سیستم‌ها وارد می‌شوند و پس از پردازش‌های مختلفی که بر روی آنها صورت می‌گیرد، به صورتی خروجی^۲ یا نتیجه کار دریافت می‌شوند. در واقع، علت اصلی ابداع سیستم‌های رایانه‌ای، کمک به پردازش داده‌های خام در تمامی زمینه‌ها بود. البته این نکته به این معنا نیست که پیش از آن داده‌ها پردازش نمی‌شدند. زیرا همانطور که می‌دانیم، از هزاران سال پیش، بشر ابزارهایی را برای این کار اختراع کرده بود. اما ابزاری که بتواند اطلاعات را با سرعت بالا و ضریب خطای پایین پردازش کند، هنوز به وجود نیامده بود. تا اینکه با ظهور سیستم‌های رایانه‌ای و به ویژه تحولات روزافزونی که در آنها صورت گرفته است، به یقین این مهم دست‌یافتنی شده است. به این ترتیب، می‌توان گفت این فناوری به نوبه خود در این مدت کم، سهم بسزایی در رشد و تکامل اکثر حوزه‌ها داشته است. اگر عرصه تحقیق و پژوهش را به عنوان مثال در نظر بگیریم، این تحول مثبت را به خوبی احساس می‌کنیم. پیش از این، یک محقق مجبور بود برای جمع‌آوری مطالب مربوط به تحقیق خود از میان کتب موجود، روزها و حتی ماه‌ها را صرف کند، که بدیهی است صرف نظر از مغفول ماندن بسیاری مطالب، بسیاری منابع نیز به دلیل واقع شدن در فراسوی مرزها، از دسترس وی خارج بودند. اما اکنون، تمامی اطلاعات مورد نیاز وی به صورت دیجیتالی موجود هستند و کافی است چند دقیقه‌ای را صرف جستجوی عبارت خود کند تا هر آنچه مد نظرش می‌باشد را بیابد.

با این حال، نباید از یاد برد که اوج ظهور فناوری رایانه به تأثیرگذاری آن بر عرصه ارتباطات برمی‌گردد. تا حدود دو دهه پیش، تنها امکان بهره‌برداری از سیستم‌های رایانه‌ای مستقل وجود داشت که این خود محدودیت‌هایی را بر آنها تحمیل می‌کرد. اما با به خدمت گرفتن فناوری ارتباطات یا به عبارت بهتر مخابرات در فناوری رایانه و همچنین رایانه‌ای کردن سیستم‌های مخابراتی، برگ زرینی بر عرصه دانش بشری زده شد. کما اینکه اکنون شاهد هستیم، تحول بنیادینی در عرصه هر دو فناوری مذکور رخ داده است. به نحوی که با پیوستن تمامی سیستم‌های رایانه‌ای سراسر جهان به یکدیگر از طریق پل‌های ارتباطی شبکه‌های مخابرات الکترونیک، فضایی با ویژگی‌های منحصر به فرد محقق گشته که می‌توان جدای از این دنیا و فضای فیزیکی، امور خود را در آن سامان بخشید. حتی شایان ذکر است به لحاظ مزایا و مطلوبیت‌های بی‌شماری که این فضا نسبت به دنیای فیزیکی برخوردار است، کشورها در تلاشند هر آنچه از امور خرد و

¹ Input

² Output

کلانشان تاب ورود به این دنیای بی‌کران را دارد، به آنجا منتقل کنند. کما اینکه شاهد هستیم، امروزه حتی از الکترونیکی کردن دولت‌ها سخن به میان می‌آید و امور خرد نظیر تجارت الکترونیک، دیگر آن جایگاه بدیع خود را از دست داده است. با توجه به این مختصر توضیحات درمی‌یابیم فناوری‌های رایانه و مخابرات الکترونیک که از تجمیع آنها فناوری اطلاعات و ارتباطات شکل گرفته و در نهایت این فضای بی‌کران که فضای سایبر نام دارد، پدیدار گشته، جایگاهی مستحکم و تغییرناپذیر در زندگی بشر پیدا کرده است. امروزه دیگر کسی نمی‌تواند از دنیای بدون فناوری اطلاعات و ارتباطات صحبت کند. فقط کافیست لحظه‌ای موجودیت آن را انکار کنیم تا سیستم‌ها و شبکه‌های حیاتی نظیر آب، برق، ارتباطات و حمل و نقل و تمامی امور ادارات و کارخانجات متوقف گردد. حتی یک تغییر جزئی در این شبکه‌ها نیز می‌تواند پیامدهای جبران‌ناپذیری به دنبال داشته باشد. کما اینکه در ابتدای سال ۲۰۰۰ میلادی، اکثر کشورها تنها به دلیل تغییر تاریخ سیستم‌های رایانه‌ای خود، چند روز را تعطیل رسمی اعلام کردند تا لطمه‌ای جدی به شبکه‌های اطلاعات و ارتباطات وارد نیاید.

بدیهی است، این چنین وابستگی به فضای سایبر می‌تواند با بیم و امیدهایی همراه باشد. بشر امروز می‌تواند امیدوار باشد که نتیجه زحمات علمی و تحقیقاتی خود را در دوره زمانی کم و با دقت عمل بسیار بالا بدست می‌آورد؛ می‌تواند بدون تحمل زحمت و هزینه زیاد با اقصی نقاط جهان انواع ارتباطات مکاتبه‌ای، صوتی و حتی صوتی و تصویری را به صورت همزمان و غیرهمزمان برقرار کند؛ به دلیل جریان افتادن هرچه سریع‌تر و صحیح‌تر اطلاعات، از امور پیرامون خود آگاهی بیشتری کسب کند و به تبع آن نه تنها در جامعه خود که در جامعه جهانی نقش مؤثرتری ایفا کند؛ و در مجموع به دلیل تأثیرگذاری عمیق و بنیادین این فناوری، زندگی راحت‌تر و بهتری را تجربه کند. اما در کنار تحقق بسیاری از این رؤیاهای شیرین، متأسفانه باید گفت فناوری رایانه و به تبع آن فضای سایبر با چالش‌هایی نیز مواجه شده و با تمام قابلیت‌ها و پیچیدگی‌هایش، یک روی تاریک نیز دارد. بدین ترتیب که که فناوری مذکور زمینه ارتکاب اعمال مجرمانه بدیع و بسیار پیشرفته‌ای که پیش از این به هیچ وجه امکان پذیر نبوده را، فراهم آورده است. سیستم‌های رایانه‌ای و فضای مجازی رایانه، تجاوز و تعدی به حریم خصوصی اشخاص حقیقی و حقوقی را که از بنیادی‌ترین و اساسی‌ترین حقوق بشری تلقی می‌شود و با شخصیت وی ارتباط تنگاتنگ دارد را بیش از پیش سهل الوصول کرده به گونه‌ای که مجرمان در اقصا نقاط جهان فارغ از مرزهای جغرافیایی، حق انسان به تنها بودن و با خود بودن و به دور از چشم و نگاه کنترل‌کننده دیگران و رها از تفتیش و تجسس دیگران زیستن را مورد تعرض قرار می‌دهند. یک گروه از افراد که هیچ‌گاه جامعه را رها نمی‌کنند و از گزند خود مصون نمی‌دارند، مجرمین هستند. این افراد همواره در تلاشند به اهداف و انگیزه‌های خود بر خلاف هنجارها و قواعد پذیرفته شده جامعه جامه عمل بپوشانند و بدیهی است در این راستا از هیچ تلاشی فروگذار نمی‌کنند تا با تحمل هزینه و مشقت کمتر، نتیجه بهتری را به دست آورند. یکی از اقداماتی که این گروه هیچ‌گاه از آن فروگذار نمی‌کنند، بهره‌برداری از یافته‌ها و فنون علمی جدید در پیشبرد اهداف شومشان است. تاریخ بسیاری از این موارد را به ثبت رسانده و مسأله‌ای نیست که کسی راجع به آن تردید داشته باشد. یکی از حوزه‌هایی که به لحاظ برخورداری از ویژگی‌های شگفت‌انگیز، به واقع حتی مجرمین را دچار شگفتی کرده است، فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌باشد. تقریباً از همان زمان که فناوری رایانه جلوه عمومی‌تری به خود گرفت و امکان بهره‌برداری هرچند محدود آن در یک سری امور فراهم گشت، زمزمه‌های سوء استفاده از آن شنیده شد. اما از آنجا که چندان عمومیت پیدا

نکرده بود و هنوز جامعه را آنطور که امروز شاهد هستیم، تحت تأثیر خود قرار نداده بود، این سوء استفاده‌ها نیز چندان توجه همگان را به خود جلب نکرده بود. تا اینکه به سرعت همگام با دسترس‌پذیر شدن سیستم‌های رایانه‌ای برای عموم و بهره‌برداری آسان از آن، موج انواع سوء استفاده‌ها از آن نیز مشاهده شد. اگر پیش از ظهور فناوری رایانه توانایی ورود به حریم خصوصی اشخاص محدود بود، با ظهور آن امکان طرح‌ریزی و هتک حریم خصوصی و اطلاعات سری و خصوصی اشخاص فراهم گشت که پیش از آن تصورش هم نمی‌رفت. همچنین، اگر پیش از این، جاسوسان اطلاعات با مشکلاتی مواجه بودند و چندان امیدی به اقدامات مجرمانه خود نداشتند، این سیستم‌ها امکاناتی فراهم کرده‌اند که در کمترین زمان ممکن و با دقت و وضوح بسیار بالا، اطلاعات سری و غیر سری مورد نظر خود را بدست آورند. اگر شنود و استراق سمع تنها واحد این مفهوم بود که باید شخصی مستور در جایی یا با برداشتن تلفنی اطلاعات دیگران را کسب می‌کرد و در واقع تنها از این طریق بود که مجرمین می‌توانستند به آنچه که از فعل مجرمانه خود دنبال می‌کردند نائل شوند، سیستم‌های رایانه‌ای این امکان را فراهم آورده‌اند که در فرامرزها و اقصا نقاط جهان، محتوای ارتباطات غیر عمومی دیگران بدون اینکه متوجه شوند دریافت شده و ارزش ذاتی آن از بین برود و از حالت خصوصی و سری بودن خارج شود. متأسفانه باید گفت اینگونه معضلات که امکان ارتکاب آنها به سیستم‌های رایانه‌ای و قشر خاصی محدود بود، با ظهور فضای سایبر از تمامی ابعاد جلوه گسترده‌تری به خود گرفت. اگر پیش از این فقط متخصصین و کارشناسان متبحر رایانه‌ای می‌توانستند به سوء استفاده از رایانه‌ها اقدام کنند، با ظهور فضای سایبر و البته مهم‌تر از آن امکان استفاده سهل و آسان از امکانات مختلف سیستم‌های رایانه‌ای و مخابراتی توسط همگان، این سوء استفاده‌ها جلوه عمومی و حتی بدتر از آن جهانی به خود گرفته است. امروزه جاسوسان مجبور نیستند تلاش خود برای به دست آوردن اطلاعات سری را برای قشر محدودی به اجرا درآورند، بلکه می‌توانند با فعالیت در فضای سایبر، میلیون‌ها مخاطب خود را در معرض این خطر قرار دهند که بدیهی است در این میان اگر بتوانند اطلاعات چند نفر را نیز کسب کنند، آنها به هدف خود رسیده‌اند. البته به دلیل فراگیری فضای سایبر می‌توان چنین اظهار داشت که تمامی افراد این کره خاکی که با این فضا ارتباط دارند، به نوعی بزه دیده بالقوه محسوب می‌شوند. همچنین، گستره و وسعت خسارات ناشی از این سوء استفاده‌ها نیز نسبت به زمانی که به سیستم‌های رایانه‌ای محدود بود، گسترده‌تر شده است. نشر تصاویر یا موضوعات مستهجن و مطالب علیه امنیت ملی، اکنون جلوه‌ای فرامرزی پیدا کرده است. اگر تا چندی پیش امکان وارد کردن ویروس به یک یا چند سیستم رایانه‌ای وجود داشت یا فقط می‌شد در کارکرد معدودی سیستم‌های رایانه‌ای اختلال ایجاد کرد، اکنون هرکس که پشت یک سیستم رایانه‌ای متصل به شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای می‌نشیند، می‌تواند ویروس‌هایی را منتشر کند که تمامی سیستم‌های رایانه‌ای سراسر جهان را آلوده می‌کنند. متأسفانه بروز چنین معضلاتی باعث شده ماهیت خود سیستم‌های رایانه‌ای زیر سؤال برود. زیرا آنچه از ابداع این سیستم‌ها دنبال می‌شد، ایجاد تحول مثبت در تمامی عرصه‌ها و بسترسازی هرچه بهتر برای رشد و تعالی بشر بوده است. اما آنچه در عالم واقع مشاهده می‌شود، مسأله دیگری به اثبات رسیده است. به یقین می‌توان گفت فناوری اطلاعات و ارتباطات یکی از بزرگترین چالش‌های خود را برای نظام عدالت کیفری به وجود آورده است. نگاهی گذرا به مثال‌های فوق نشان می‌دهد این نظام از ابعاد مختلف با چالش‌های بسیار جدی مواجه شده است. بعضی از این مصادیق به لحاظ یکسان نبودن عناصر تشکیل‌دهنده آنها با آنچه در قوانین جزایی پیش‌بینی شده، عملاً قابلیت تعقیب و پیگرد نداشتند و مجریان قانون به رغم مشاهده وارد آمدن لطمات

و خسارات بسیار باید منتظر می‌ماندند تا قوانین کیفری جدید به تصویب برسد. اما مشکل در بقیه حوزه‌ها بسیار گسترده‌تر بوده است. متأسفانه یکی از موهبت‌های بزرگ فناوری اطلاعات و ارتباطات برای مجرمین این است که فرایند تعقیب و پیگرد خود را با مشکلات بسیاری مواجه کرده است. از جمع‌آوری ادله الکترونیک گرفته، که خود مستلزم دانش و مهارت خاصی است، تا اقدامات فرامرزی که باید جهت دستگیری مجرمین انجام داد و از همه مهم‌تر گستره خسارات و تعداد افرادی که می‌توانند در یک آن بزه دیده این جرایم واقع شوند، از جمله معضلات بزرگی هستند که نظام عدالت کیفری با آن دست و پنجه نرم می‌کند. متأسفانه وجود همین مسایل باعث شده رقم سیاه بزهکاری در این طیف از جرایم بسیار بالا باشد. زیرا بسیاری از مردم به این مسأله واقفند که به راحتی امکان دستگیری مجرمین رایانه‌ای وجود ندارد و در بسیاری موارد از گزارش آن صرف نظر می‌کنند. هرچند نباید وجود حس بی‌اعتمادی در میان مردم به مجریان قانون در عدم کفایتشان در رسیدگی به چنین جرایمی را نادیده گرفت. البته بسیاری از اشخاص هم نمی‌دانند که بزه دیده این جرایم واقع شده‌اند و ممکن است زمانی متوجه این قضیه بشوند که ادله جرم از بین رفته باشد یا عملاً امکان تعقیب و پیگرد مجرم وجود نداشته باشد. وجود چنین مشکلاتی باعث شده تا در عرصه‌های ملی و بین‌المللی به این جرایم توجه بیشتری شود. لذا در این تحقیق برآنیم تا جرایم علیه محرمانه بودن داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای را از منظر حقوق جزای اختصاصی در قانون جرایم رایانه‌ای و اسناد بین‌المللی آنگونه باید تشریح و بررسی کنیم.

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- شرح و بیان مسأله پژوهشی

پیشرفت خیره‌کننده فناوری اطلاعات در پایان سده بیستم و سال‌های آغازین سده بیست‌ویکم، دگرگونی‌های بیشماری را در زمینه‌های مختلف زندگی انسان بوجود آورده است که به‌راستی این فناوری بزرگ، دروازه دیگری را گشوده که راه به جهان نوین دارد. این جهان که فناوری اطلاعات یا فراتر از آن فضای سایبر نامیده می‌شود، تمام فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و علمی بشر را به طور بنیادین دستخوش تغییر و تحول قرار داده است. علم حقوق نیز به عنوان شاخه‌ای از علوم اجتماعی که تنظیم روابط انسان‌ها را در چارچوب حیات جمعی به عهده دارد، عمیقاً تحت تاثیر انقلاب فناوری اطلاعات قرار گرفته است. جرایم جدیدی که این فناوری در ارتباط با شاخه‌های مختلف رشته حقوق بوجود آورده است، منجر به شکل‌گیری رشته‌ای جدید از حقوق به نام «حقوق جرایم رایانه‌ای» گردیده است. رشد فناوری موجب به وجود آمدن جرایم جدیدی شده است که قبلاً به‌هیچ‌وجه امکان‌پذیر نبوده‌اند. با خلق دنیای جدیدی به نام فضای سایبر، بسیاری از موانع ارتکاب جرم از جمله مرزهای سیاسی و جغرافیایی بین کشورها از بین رفته و ارتکاب بسیاری از جرایم تسهیل گردیده است. فضای سایبر شرایطی را به وجود آورده است که مجرمین می‌توانند با کمترین هزینه و اضطراب، بیشترین خسارات و صدمات را به بار آورده و در عین حال به لحاظ محدودیت کارایی قواعد حقوق کلاسیک ناشناخته باقی بمانند. قانون جرایم رایانه‌ای در فصل اول، دسترسی غیرمجاز، شنود غیرمجاز و جاسوسی رایانه‌ای را به عنوان مهمترین جرایم علیه محرمانگی و حریم خصوصی جرم‌انگاری نموده است. محرمانگی ویژگی برجسته بخشی از زندگی انسانها و حاکمیت دولتها می‌باشد که نمی‌خواهند دیگران را از اطلاعات خویش آگاه سازند.

بشر از همان آغاز آفرینش چه به جهت آنچه در نهاد او سرشته شده است و چه به دلیل خواستها و برداشت‌های پیوند یافته با سپهر پیرامون یا نیازهای زمان و مکان، کوشیده تا همواره بخشی از ابعاد زندگی خود را از دید همگان پنهان دارد. لذا در این تحقیق سعی می‌شود تا به بررسی حقوقی (از منظر حقوق جزای اختصاصی) جرایم علیه محرمانگی داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای در نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی، لزوم همکاری بین‌المللی هر چه بیشتر کشورها (به دلیل فرامرزی بودن این جرایم) جهت مقابله و پیشگیری هرچه بهتر از این جرایم، بیان مسائل و مشکلات و نقاط قوت و ضعف قوانین مصوبه و ارائه پیشنهادات و راه‌حلهایی برای حل این مشکلات پرداخته شود.

۱-۲- اهداف تحقیق

- تبیین معیار محرمانگی در حقوق ایران با تاکید بر جرایم علیه محرمانگی داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای در قانون جرایم رایانه‌ای.
- تبیین ارکان تشکیل‌دهنده دسترسی غیرمجاز، شنود غیرمجاز و جاسوسی رایانه‌ای، به عنوان جرایم ضد محرمانگی داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای.
- تبیین تفاوت‌های جرایم موضوع فصل اول قانون جرایم رایانه‌ای با عناوین سنتی مشابه در سایر قوانین کیفری و اسناد بین‌المللی.

۱-۳- اهمیت و ارزش تحقیق

امروزه سیطره کامل فناوری اطلاعات بر زندگی بشر موجب دسترس‌پذیری و جستجوپذیری اطلاعات (صرف نظر از فاصله جغرافیایی) گردیده است، همچنین رشد انفجاری اطلاعات در دسترس و آگاهی ناشی از آنها را منجر شده است. این پیشرفت‌ها جنبه‌های منفی هم دارند و آن پیدایش جرایم نوظهور رایانه‌ای و اینترنتی و همچنین ارتکاب جرایم سنتی به وسیله فناوری‌های نوین می‌باشد. به علاوه پیامدهای رفتار مجرمانه می‌تواند بسیار بیشتر از گذشته پر دامنه باشد، زیرا به محدودیت‌های جغرافیای مرزهای ملی محدود نیست و مجرمان به‌طور روزافزون در مکانهایی به جز جایی که آثار جرایمشان ظاهر می‌شود حضور می‌یابند و حریم خصوصی دیگران را مورد تعرض قرار می‌دهند. لذا شناخت جرایم علیه محرمانگی داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای و تبیین حقوقی این جرایم که برای پاسداری از محرمانگی و حفظ نهانی‌ترین و پنهانی‌ترین بعد زندگی انسانها در فضای سایبر ضروری است از یکسو، و مقایسه اسناد بین‌المللی با قوانین داخلی برای ترمیم نقاط ضعف حقوق داخلی و همکاری هر چه بیشتر بین‌المللی برای مقابله با این جرایم از سوی دیگر، احساس می‌گردد.

۴-۱- کاربرد نتایج تحقیق

از آنجا که قانون جرایم رایانه‌ای از قوانین جدیدالتصویب است و منابع چندانی در این زمینه وجود ندارد، لذا نوشته حاضر می‌تواند به عنوان منبعی مستند و مستدل، برای مراجعه حقوقدانان جهت آشنایی هرچه بیشتر با جرایم علیه محرمانگی داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای، به عنوان بخش مهمی از قانون جرایم رایانه‌ای باشد. همچنین تعمقی بر این موضوع می‌تواند تصمیم‌سازان عرصه عدالت کیفری را چه در عرصه تقنین و چه در عرصه اجرا و چه در عرصه قضا، جهت اتخاذ تدابیر مناسب، خصوصاً پاسداری هر چه بهتر از اطلاعات و حریم خصوصی در عرصه ملی و بین‌المللی برای برخورد بهتر با این جرایم یاری رساند.

۵-۱- سوالات و فرضیه های تحقیق

- آیا مقنن ایران در سایر قوانین مصوب، به جرایم علیه محرمانگی به عنوان رسته ای جدا از سایر جرایم پرداخته است؟

فرضیه ۱: مقنن ایران برای اولین بار در قانون جرایم رایانه‌ای به طور مجزا به جرایم علیه محرمانگی، به عنوان رسته‌ای جداگانه از سایر جرایم پرداخته است.

- آیا جرایم دسترسی غیرمجاز، شنود غیرمجاز و جاسوسی رایانه‌ای صرفاً برای حمایت کیفری از محرمانگی داده و سامانه اشخاص حقیقی پیش‌بینی شده‌اند؟

فرضیه ۲: جرایم فوق برای حمایت و حفاظت از محرمانگی پیش‌بینی شده‌اند و اهداف دیگری مانند، امنیت ملی و منافع اشخاص حقوقی را نیز در بر می‌گیرند.

- آیا ارکان تشکیل‌دهنده جرایم دسترسی غیرمجاز، شنود غیرمجاز و جاسوسی رایانه‌ای، متفاوت با عناوین سنتی مشابه در سایر قوانین کیفری هستند؟

فرضیه ۳: جرایم فوق جرایم جدیدی هستند و با جرایم سنتی مقرر در سایر قوانین کیفری متفاوتند.

۶-۱- پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق (مطالعات و تحقیقاتی که در رابطه با این

موضوع صورت گرفته و نتایج حاصل از آن)

جرایم رایانه‌ای بیش از چهار دهه است که به عرصه سیاست جنایی کشورهای جهان راه یافته‌اند و از سال ۱۳۷۳ تاکنون این جرایم با رویکردهای متفاوت وارد سیستم قانونگذاری ایران شده‌اند، ولی در ابتدای ورود این سیستم (رایانه) به دلیل فراگیر و شایع نبودن و عدم دسترسی همه افراد به آن، جرایم ارتكابی به وسیله رایانه نادر و